

UDK: 272-725:37
272-726.1 Stadler J.
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: ožujak 2017.

Pavo JURIŠIĆ
Katolički bogoslovni fakultet Univerziteta u Sarajevu
Josipa Stadlera 5, 71000 Sarajevo
pavo.jurismic@gmail.com

SLUGA BOŽJI JOSIP STADLER. UZOR ZA PASTORAL DUHOVNIH ZVANJA

Sažetak

Prilog govori o radu prvoga vrhbosanskog nadbiskupa Josipa Stadlera na području odgoja i obrazovanja svećeničkih kandidata tijekom svoje odgojiteljske službe u Bogoslovnom sjemeništu u Zagrebačkoj nadbiskupiji te o brizi za duhovni rast klera Vrhbosanske nadbiskupije. Nije mu bila nakana da odgoji elite jer je bio svjestan ljudskosti kako svoje vlastite, tako i svakoga svećenika, različitosti karaktera i slabosti koje svaki pojedinac nosi sa sobom.

Gljučne riječi: *Josip Stadler, odgojitelj, profesor, nadbiskup, svećenici.*

Uvod

Svaki svećenik nosi sa sobom povijest svojega zvanja. Svećenici su ljudima zanimljivi, ljudi ih promatraju, neki o njima i pišu, dobronamjerno ili zlonamjerno, ali su često tema i likovi pojedinih literarnih uradaka ili filmskih ostvarenja. Duhovne se osobe prikazuju u filmovima, opisuju romanima ili dramskim djelima. U tim ćemo umjetničkim ili literarnim uradcima često naći svećenike, redovnike i redovnice kao nekakve komične ili tragikomične figure koji nikome ne mogu biti nikakvi uzori. Autori takvih djela često daju oduška svojim pogledima i izražavaju se u skladu sa svojim svjetonazorom i ciljem za kojim idu.

Ima pisaca koji prikazuju svećenike u svojim djelima s kršćanskom ljubavlju, kao npr. Graham Green u svojem romanu *Moć*

i slava. Ovdje nam on opisuje jednog svećenika iz vremena najvećih progona Crkve u Meksiku, koji je usput rečeno alkoholičar, a sa svojim problemima u normalnim uvjetima ne bi mogao biti nikome uzor. No, taj je svećenik u situaciji progona jedini službenik Crkve koji je preostao u tom dijelu Meksika, pa se upravo zbog toga što je svećenik na kraju našao u zatvoru, gdje suočen sa sigurnom smrću koju očekuje razmišlja o svojem životu. Pisac s ljubavlju zaključuje da je i on bio jedan od svećenika Crkve koji svojom riječju nije mogao doprijeti do srca onih kojima je poslan.¹

Među onim simpatičnim prikazima svećenika svakako je lik don Camilla kojega u svojim djelima opisuje Giovannino Guareschi², a kojega je francuski glumac Fernandel izvrsno odigrao i predstavio na filmskom platnu.³ On se bori za svoje stado, kojemu pripada i njegov (naizvan) protivnik, komunistički prvak sela Pepone.

Isto tako i na malim ekranima postoje simpatični uradci sa svećenicima kao glavnim likovima. Tako je u Njemačkoj na drugom programu tamošnje javne televizije od 1987. do 1992. bio prikazivan serijski film pod nazivom „Mit Leib und Seele“, gdje su milijuni gledatelja mogli baciti pogled iza kulisa, promatrati i preko televizije izbliza upoznati svakodnevni život jednoga katoličkoga župnika. Mnogi su se u svojim komentarima osvrnuli na ovu seriju, a čak se u jednom svesku informativnog centra za pastoral duhovnih zvanja našla kao poticaj za razmatranje.⁴

¹ Graham GREEN, *Moć i slava* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1985.). Graham Green, engleski romanopisac i pripovjedač, rođen je 2. listopada 1904. u Berkhamstedu, a umro 3. travnja 1991. u Veveyu. Tijekom studija na Oxfordu proživljavao je svoju krizu moralnoga i vjerskoga identiteta, pa je lutajući od radikalne ljevice na kraju smirio se u Katoličkoj Crkvi. Sva su njegova važnija djela prevedena na hrvatski jezik. Usp.: „Green Graham“, *Hrvatska opća enciklopedija*, 4 Fr – Ht, (Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2002.), 352.

² Giovannino Oliviero Giuseppe Guareschi, talijanski književnik, novinar i karikaturist, rođen je 1. svibnja 1908. U mjestu Fontanelle di Roccabianca, a umro 22. srpnja 1968. u mjestu Cervia. Najveću je popularnost stekao kao tvorac serije popularnih satiričnih romana o katoličkom svećeniku Don Camillu. Usp.: „Guareschi Giuseppe“, *Hrvatska opća enciklopedija*, 4 Fr – Ht, 391.

³ Fernandel (Fernand Joseph Désiré Contandin), francuski filmski glumac rođen 8. svibnja 1903. u Marseillu, a umro 26. veljače 1971. u rodnom gradu. Usp.: „Fernandel“, *Hrvatska opća enciklopedija*, 3 Da – Fo, 610.

⁴ Franz MATTES, „Ein Pfarrer mit Leib und Seele“, *Berufung. Zur Pastoral der geistlichen Berufe*, Hrg. Informationszentrum Berufe der Kirche, Heft 28 (Freiburg: 1990.). Ovdje donosim prikaz toga osvrta.

U središtu ove igrane serije kao glavni lik pojavljuje se katolički župnik po imenu Adam Kempfert.⁵ On je dvostruki doktor, simpatičan svećenik, dušom i tijelom nazočan upravo tamo gdje u tom trenutku treba biti, otvoren za svakoga i svi mu rado dolaze na razgovor, a on ima otvoreno uho za svakoga u problemima, radostima ili žalostima svojih sugrađana. Ljudi ga traže, pitaju za savjet, traže pomoć, mole da se zauzme za njih u nekim bitnim životnim (ne)prilikama. Svi koriste njegovu ljudsku i duhovnu sposobnost, tako da je ovaj župnik utjelovljenje svećenika upravo onakva kakva bi poželjeli imati kao župnika u svojoj župi.

Taj nam je svećenički lik oslikan lijepim bojama. Iako je ovdje više prikazana njegova socijalna i ljudska strana, ipak se nekako nenametljivo očituje i ona duhovna crta koju nosi sa sobom. On pred Bogom živi svoje svećeništvo, u tihoj molitvi traži Boga i adorira pred Presvetim, a odnos prema pojedinim društvenim slojevima ne ostavlja nikoga ravnodušnim. Taj svećenik ima za svakoga pravu riječ u pravo vrijeme, bilo da se radi o nekom poduzetniku ili političaru, o klošaru ili vrsnom menadžeru u gospodarstvu ili savjetniku u politici, o bankaru ili mladiću bez posla, o ravnatelju škole ili učeniku. Riječi koje izgovara znaju koji put biti žestoke i provokativne, ali simpatične da nitko ne odlazi od njega povrijeđen. U odnosu prema ženama nije ukočen, nego naprotiv iznenađujuće srdačan. A njegov je odnos prema mjesnom biskupu ljubazan, čak bi se moglo reći prijateljski. Tako župnik Kempfert utjelovljuje idealnog svećenika na župi. Duhovan je, čovječan, obrazovan, s izvrsnim smislom za humor i uvijek spreman pomoći drugome.⁶

Zanimljivi su bili komentari koji su dolazili iz katoličkih krugova. Neki pišu kako takav svećenik ne postoji, dok župljani pojedinih župa u svojim pismima uzdišu: „Kada bismo mi imali takva župnika, crkva bi nam bila puna.“ A neke su duhovne osobe podrugljivo pisale o ovakvu svećeničkom profilu s kojim se ne mogu i ne žele uspoređivati. Prigovaraju mu da mu nedostaje spremnost i volja za suradnju jer u župi ima i drugih osoba i namještenika koji znaju raditi, a on sve sam uzima u svoje ruke. Kažu kako od takva župnika nema pastoralnih inicijativa ni poticaja. On ne daje drugima zadatke, a to je nezamislivo u današnjoj pastoralnoj praksi.⁷

⁵ U seriji glavni lik glumio je Günter STRACK (1929.-1999.), a redatelj je bio Bernhard STEPHAN (r. 1943.).

⁶ Usp.: Franz MATTES, „Ein Pfarrer mit Leib und Seele“, 47.

⁷ Usp.: Franz MATTES, „Ein Pfarrer mit Leib und Seele“, 47.

Iako na ovakvom uratku može biti nekih manjkavosti s obzirom na dobivanje kompletne slike svećeničkog profila, ipak valja reći da je uz mnoge klerikalne karikature, koje se pojavljuju u uradcima u protucrkvonom, pa može se čak reći i neprijateljski raspoloženom okružju nekih bučnih pojedinaca, udruga ili organizacija koje više traže negativce i istražuju njihove mane da bi ih prikazali javnosti nego što vide dobro koje crkveni službenici čine, ponekad ohrabrujuće gledati jedan ovakav pozitivan pogled na Crkvu i jednoga njezina pastira.

U pogledu na pastoral duhovnih zvanja možemo reći da bi se s ovakvim profilom svećenika mogli identificirati svi koji razmišljaju o svećeničkom pozivu, zato što on utjelovljuje svećenika koji je tražen i koji svoj poziv i svoje poslanje ne dovodi u pitanje, u smislu da li sam kao svećenik i čovjek još nekom potreban u ovom vremenu.

1. Stadlerov svećenički i odgojiteljski rad u zagrebačkoj Bogosloviji

Kada Bog poziva, onda on pogađa osobno svakoga pojedinca u srce. To se posebno odnosi na duhovni poziv. Tko je pozvan i osjeti poziv, on ne može mirovati, nego slijedi glas Boga koji ga zove da ide za njim. To su osjetili i apostoli kada ih je Isus pozvao, pa su ostavili sve i krenuli za njim. Ali taj poziv može biti i zarazan jer se ne zaustavlja samo kod pozvanoga, nego preko njega ide dalje. Tko je spreman prihvatiti poziv, onda je spreman dalje ga nositi među ljude. Tu se odvija ona dinamika primanja i davanja, gdje onaj koji je pozvan postaje glas i riječ koja poziva sve na Isusov način: „Dođi i idi za mnom“ (Mt 19,21). Na taj način pozvani služi pozivu. To je služenje onome Gospodinu svakoga zvanja, koji jedini poziva i po svojem Duhu daje ovlast.

Bacimo li pogled na život i djelo sluge Božjega nadbiskupa Stadlera, sigurno ćemo i na njemu otkriti crte koje mogu biti poticaj suvremenim naraštajima da se odvaže prepoznati Božji glas u svojem srcu i poći za njim, naravno ako Stadleru dopustimo da bude čovjek svojega vremena u kojem je stasao, živio i radio. Proučavajući njegovu osobnost, možemo uočiti kako nam izlazi u susret njegov lik kroz cijelu povijestnjegova zvanja, lik bogoslova, svećenika, profesora i nadbiskupa. Iako život ovoga sluge Božjega možemo promatrati u svim njegovim etapama, ipak njegov pastirski rad progovara na sasvim osobit način, tako da se s njim mogu identificirati mladi, bilo da se radi o mladim angažiranim vjernicima članovima naših župa, bilo pak onima koji se kao dragovoljci ističu svojim socijalnim i karitativnim radom u Crkvi.

Stadlerovi poglavari i odgojitelji svjedoče o njemu i njegovu životu i radu tijekom formacije te kažu da je bio uzoran bogoslov i duhovni biser među svojim vršnjacima. Čitajući njihova izvješća, izgleda nam kao da je bio skoro presavršen, mladić bez mane. Ocjene izvrsne, vladanje uzorno, dakle sve najbolje.⁸ Kada to čitamo, upravo se u nama pojavi želja da pronademo nešto u njegovoj biografiji što bi nam dalo nešto prizemno, neku manu koja bi ga možda nekako približila nama u našim duhovnim borbama i međusobnim prepirkama i raspravama. Međutim, toga ne nalazimo u spisima njegovih suvremenika iz mladenačkih dana. Čini nam se da bi njegova mana bila upravo ta doza perfekcionizma oslikavana hagiografskim crtama. No, svaki je čovjek najbolji poznavatelj stanja svoje duše, pogotovo ako je spreman priznati svoje mane i nedostatke. Tako otkrivamo kod Stadlera dovoljno poniznosti kada u pismima progovara o sebi jer očito se drži one Isusove odgojne upute da kršćanin pred svakom pohvalom treba ponizno reći: „Sluge smo beskorisne! Učinismo što smo bili dužni učiniti“ (usp.: Lk 17,10). Tako Stadler kada progovara o sebi, skromno kaže da je grešan čovjek te ako mu nešto ne uspijeva, pripisuje to upravo svojim grijesima.⁹

Stadler se nakon završetka studija 1869. godine vraća u Zagreb da u svojoj Nadbiskupiji preuzme zadaće koje stoje pred njim. On se dolaskom u Zagreb ne pojavljuje samo kao promatrač crkvenih prilika u tamošnjoj mjesnoj Crkvi nego i kao kritičar svojega vremena i crkvenih prilika u svojoj Nadbiskupiji. U to je vrijeme zagrebačka

⁸ Usp.: Franjo Ksaver HAMMERL, „Dr. Josip Stadler, prvi nadbiskup vrhbosanski“, *Spomenica vrhbosanska 1882-1932* (Sarajevo: 1932.), 25.

⁹ Usp. pismo duhovniku zavoda p. Huberu u kojem piše da su njegovi grijesi uzrok što nije primljen u isusovce: „Ne mogu Vam reći koliko me je duboko zaboljelo njegovo pismo, ili bolje rečeno boljeli su me moji grijesi koji su uzrok da me nije primio. Ali ja ne malakšem. Opet ga molim za milost da me primi, uzdajući se u Boga ali također i Vašu molitvu. Nemojte me napuštati u ovoj tjeskobi nego pokucajte kod sv. Josipa da mi se smiluje.“ („Pismo od 8. travnja 1871.“) Isto piše i generalu isusovačkoga reda: „Riječima Vam ne mogu izraziti svoju bol. Najviše me boli to što su moji grijesi uzrok tome da me niste primili. Ali ja sam upravo zaklinjao svoga Spasitelja da me sasluša i usliši. I gle, odjednom mi dođe utješna misao, misao naime kako je Spasitelj sam obećao da će sve što se traži u njegovo ime biti i uslišano. A ja tražim, ako mu je po volji, da stupim naime u [isusovački] red. A ono što me tješi jest ovo, da on prema svome obećanju ne može odbiti moju molbu. To je također ono što me ohrabruje da Vam obnovim svoju molbu usprkos tome što ste me odbili.“ Pismo s nadnevkom „Zagreb u predvečerje Uskrsa 1971.“, *Archivium Collegium Germanicum-Hungaricum*, Roma (dalje: ACGU).

nadbiskupska stolica bila upražnjena jer je malo prije njegova povratka, 11. svibnja 1869., kardinal Juraj Haulik umro.¹⁰ Novi će nadbiskup biti imenovan tek 7. kolovoza 1870., a došao je iz Banata u osobi Josipa Mihalovića.¹¹ Nadbiskup se Mihalović baš i nije najbolje snalazio u zagrebačkoj sredini, gdje je dočekan hladno te se osjećao kako nije tu dobro došao pa je uskoro rezignirano tražio premještaj u neku od mađarskih biskupija. No, mađarska mu je strana rekla da

¹⁰ Juraj de Várallya HAULIK rođen je u Trnavi (Slovačka) 20. travnja 1788. Školovanje je započeo u Ostrogonu, nastavio u Trnavi, a studij teologije i kanonskog prava započeo je na Bečkom sveučilištu te ga završio u Trnavi. Zaređen je 1811. godine, a doktorirao 1819. U Ostrogonu je 1825. imenovan kanonikom. Velikim prepozitom zagrebačkog Kaptola imenovan je 1832., a biskupom 1837. godine. Početkom 1849. Haulik je pokrenuo Katolički list koji je trebao poslužiti obrani integriteta Crkve pred naletom liberalnih i radikalnih struja među svećenstvom. Brinuo se i za odgoj ženske mladeži, pa je u tu svrhu doveo u Zagreb sestre milosrdnice kojima je izgradio samostan i crkvu u današnjoj Frankopanskoj ulici. U okviru samostanske zgrade nalazila se ženska učiteljska škola, zatim dječji vrtić i vezilačka radionica. Za njegova upravljanja Zagrebačkom biskupijom car je ukazom od 20. kolovoza 1850. odobrio postupak za njezino uzdignuće na rang nadbiskupije, što je Sveta Stolica potvrdila 15. prosinca 1852. godine. Nakon sklopljenog konkordata Zagrebačka je biskupija osigurala punu neovisnost, a car Franjo Josip I. predložio je Svetoj Stolici da se nadbiskup imenuje krunskim kardinalom, što je i učinjeno 1856. godine. Haulik je uveo duhovne vježbe za svjetovno i redovničko svećenstvo, 1856. utemeljio je zakladu, a 1858. osnovao prvu javnu pučku posudbenu knjižnicu i čitaonicu. Preuredio je Maksimir, a radio je i na obnovi zagrebačke katedrale. Bio je i veliki pokrovitelj Glazbenog društva, danas Hrvatskog glazbenog zavoda, a 1855. nabavio je i nove orgulje za katedralu. Umro je 11. svibnja 1869. godine. Usp.: Olga MARUŠEVSKI, „Juraj Haulik“, Franko MIROŠEVIĆ (ur.), *Zagrebački biskupi i nadbiskupi* (Zagreb: Školska knjiga, 1995.), 461-473.

¹¹ Josip MIHALOVIĆ rođen je 16. siječnja 1814. godine u Tordi u Banatu. Osnovnu školu polazio je u Tordi i Velikom Bečkereku, a više škole u Segedinu i Temišvaru. Za svećenika je zaređen 1834. godine, te nakon toga bio je kapelan u Temišvaru. Zagrebačkim nadbiskupom imenovan je 7. kolovoza 1870., a posvećen je za biskupa u zagrebačkoj katedrali 27. rujna 1871. Imenovan je kardinalom 1877. godine. Nije se laka srca pokorio kraljevoj želji da postane nadbiskupom, zato je ubrzo nakon dolaska u Zagreb odlučio dati ostavku i tražiti premještaj u neku od mađarskih biskupija s motivacijom da ne može živjeti u „neprijateljskoj zagrebačkoj okolini“. Bilo mu je gotovo nemoguće mjeriti se sa Strossmayerom, a povrh toga i stati u čizme svojega prethodnika koji je i u kulturi i crkvenim poslovima ostavio dubok trag. U svojem djelovanju, osobito se brinuo o školovanju svećeničkog podmlatka pa je 1878. godine od njega potekla zamisao o ustanovi dječjačkog sjemeništa i gimnazije. Umro je 19. veljače 1891. Usp.: Olga Maruševski, „Josip Mihalović (1870.-1891.)“, Franko MIROŠEVIĆ (ur.), *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*, 474-479.

mora ustrajati i izdržati, tako da je ipak ostao u Zagrebu do svoje smrti 1891. godine, živeći stalno pod dojmom neprijateljskog dočeka što ga je sputavalo u njegovu djelovanju.

Stadler u pismima bivšim odgojiteljima iz zavoda Germanicum-Hungaricum iznosi sliku stanja u svojoj mjesnoj Crkvi, o nadbiskupu koji zbog svoje starosti nije dovoljno energičan, o kanonicima koji ne rade svoj posao, o svećenicima koji baš ne žive uzornim životom, o cjelokupnoj situaciji klera koji su negativno raspoloženi prema isusovcima pa su i njega, a zbog njegovih stavova i pogleda, već prozvali „jezuitom“. Takvo raspoloženje ne vlada samo među dijelom svećenstva nego ni sam nadbiskup Mihalović nije bio sklon Družbi Isusovoj, kao što im nije bilo sklono ni tadašnje ministarstvo za bogoštovlje i nastavu.¹² U tom kontekstu možemo razumjeti Stadlerovu prosudbu novoga nadbiskupa u Zagrebu, kada govori kako u svojim odlukama i radu nije dovoljno energičan, posebno kada se radi o Bogosloviji i svećeničkim kandidatima u njoj: „Od višega se svećenstva ne može očekivati pomoć. Nadbiskup do sada još nije posjetio bogoslove u sjemeništu, iako je sjemenište treća kuća od biskupova dvorca“, a već je bilo prošlo skoro osam mjeseci od njegova imenovanja zagrebačkim nadbiskupom.¹³

„Sredinom 70-tih godina Stadler ironizira potez nadbiskupa Mihalovića koji je zabranio pušenje prije svete mise, ističući da se koncentriranjem na sporednu problematiku i izricanjem takvih odredbi ne može ići pastoralno naprijed. Neposrednu i oštru ocjenu crkvenih i pastoralnih prilika u Zagrebačkoj nadbiskupiji iznosi Stadler u svezi reforme franjevacu u Hrvatskoj.“¹⁴ Kardinal je Mihalović, naime, tražio od Stadlera da sastavi Memorandum za Svetu Stolicu „o reformiranju franjevacu u Hrvatskoj. Stadler nije spreman preuzeti tu zadaću, premda navodi kako puno franjevacu ne zaslužuje to ime, kako su se degenerirali, ne obdržavaju svoja pravila, a provincijali ništa ne poduzimaju, iako sve znaju. Svoje odbijanje Stadler argumentira sljedećim razlozima: ‘Budući da mnogi svjetovni svećenici u našoj biskupiji puno više sablažnjavaju nego franjevci, i budući da je u samoj biskupiji mnogo važnijih stvari nužno reformirati, stoga mi se

¹² Usp.: Stadlerovo pismo rektoru zavoda Germanicum-Hungaricum pisano iz Zagreba 30.11.1873., ACGH.

¹³ Stadlerovo pismo isusovačkom generalu u Rim pisano iz Zagreba uoči Uskrsa 1871., ACGH.

¹⁴ Usp.: Josip BALOBAN, „Josip Stadler, svećenik i profesor Zagrebačke nadbiskupije“, Pavo JURIŠIĆ (prir.), *Josip Stadler, život i djelo*, Studia Vrhbosnensia 11 (Sarajevo: 1999.), 73-107, ovdje 82.

čini neobičnim, htjeti reformirati nekog drugog egzempta, namjesto provesti reformu u vlastitoj biskupiji.' Zanimljivo je da i ovom zgodom Stadler traži mišljenje rektora Germanikuma."¹⁵

Stadler je u vremenu od 1868. do 1874. bio suplent i prefekt, zatim profesor u 7. i 8. razredu gimnazije gdje je predavao vjeronauk i filozofiju (logiku i psihologiju), a na Nadbiskupskom liceju predavao je pedagogiju, didaktiku i katehetiku.¹⁶ Kasnije se u spisima više ne spominje kao gimnazijski profesor, nego samo kao profesor fundamentalne dogmatske teologije i metafizike. Služba prefekta prestala mu je 1873. godine. U Šematizmu Zagrebačke nadbiskupije 1874. spominje se kao drugi zapisničar Ženidbenog suda.¹⁷ Služba prefekta prestala mu je 1873. godine.¹⁸ Kada je Zagrebačko sveučilište 1874. sa svoja četiri fakulteta, teološkim, filozofskim, medicinskim i pravnim poprimilo moderni ustroj, Stadlerov se profesorski put profilira u novonastaloj stvarnosti Katoličkog bogoslovnog fakulteta, gdje ostaje sve do imenovanja vrhbosanskim nadbiskupom i metropolitom.¹⁹ Tako je Stadler imao priliku stalno biti u kontaktu sa svećeničkim kandidatima, raditi s njima, promatrati ih te ih pokušati oduševiti i za svećeničko zvanje i za teološke znanosti.

Stadler je kao sjemenišni odgojitelj i profesor gledao na svoje učenike i studente u jednakoj mjeri i očima profesora, ali i svećenika koji ih želi oduševiti za svećenički poziv. Njemu je stalo do njihova uspjeha u školi, a nadasve do uspjeha na području razvoja njihove duhovnosti i čudorednog odgoja kako bi mogli biti vjerni Bogu i svojemu pozivu. Trudio se da onima najboljima omogući daljnje napredovanje u mudrosti i znanju tražeći za njih mjesto u crkvenim ustanovama koje su vodili isusovci da nastave svoju izobrazbu. Kao svećenik i duhovnik bio je zabrinut za njihov duhovni rast, prateći literaturu koju čitaju i u kakvu se društvu kreću. Klerike je ispovijedao te je koristio tu priliku

¹⁵ Josip BALOBAN, „Josip Stadler, svećenik i profesor Zagrebačke nadbiskupije“, 82. S tim u svezi usp. i Stadlerovo pismo rektoru zavoda Germanicum-Hungaricum, pisano iz Zagreba 24.3.1878. ACGH.

¹⁶ Usp.: Josip BALOBAN, „Josip Stadler, svećenik i profesor Zagrebačke nadbiskupije“, 75-76.

¹⁷ Usp.: Josip BALOBAN, „Josip Stadler, svećenik i profesor Zagrebačke nadbiskupije“, 75-76. Usp. Stadlerovo pismo rektoru zavoda Germanicum-Hungaricum pisano iz Zagreba 30.01.1873., ACGH.

¹⁸ Usp.: isto.

¹⁹ Usp.: Josip BALOBAN, „Josip Stadler, svećenik i profesor Zagrebačke nadbiskupije“, 75-76.

da ih uputi u duhovni stalež i da ih oduševi za Krista.²⁰

Kada Stadler progovara, govori o duhovnoj formaciji bogoslova, onda kaže kako im „nedostaje dobar duh i jedna unutarnja recepcija svega onoga što im sjemenišni poglavari žele posredovati. Smatra da dobar biskup, čije se imenovanje u Zagrebu očekuje, i samo Bog mogu tu bogosloviju dovesti u red.“ To je pisao u godini svojega povratka u Zagreb i prije imenovanja nadbiskupa Mihalovića zagrebačkim nadbiskupom.²¹

Stadler uviđa stanje duha među bogoslovima u Bogosloviji i po literaturi koju unose u kuću i koja se čita, a koje čak i rektor Bogoslovije dopušta unositi u knjižnicu, dok on misli da bi ovdje trebao prevladavati sadržaj znanstvenog karaktera. Kada gleda na svoju službu prefekta u Bogosloviji, Stadleru smeta što on zapravo nema nikakve vlasti, pa što ga se čak i ne pita o bogoslovima, pa se uz dobre klerike podnosi zadržavanje i onih loših koji to predugo ostaju i negativno utječu na dobre. Niži ih poglavari drže neprikladnima, a otpustiti ih ne mogu. O tome piše u pismu generalu isusovačkog reda: „Mi prefekti nemamo ovdje nikakve ovlasti. Kada sam sasvim sigurno uvjeren i za to imam jasne dokaze da ovaj ili onaj bogoslov nije prikladan za svećenički stalež, ipak ne mogu utjecati da ne bude ređen. Usput rečeno, početkom ove godine odnio sam nadbiskupu popis petnaest bogoslova za koje sam uvjeren bio da trebaju biti otpušteni i to zatražio od njega. I što se dogodilo? U Zagrebu se prilično žestoko govorilo kako ću izgubiti posao, jer kao da ne znam raditi s bogoslovima. A ipak je među tih petnaest bogoslova bilo onih koji su *morbo venero laborant*, a u sjemeništu su liječeni na trošak sjemeništa! Ti su bogoslovi nakon godinu ili dvije bili zaređeni. Sve što kažem, oni izokrenu i naprave suprotno od toga. U njima nema nikakvog osjećaja časti, nikakve vjere. Hrvatska ne treba veću kaznu od te što u svojim njedrima ima takve klerike. Također ni drugi prefekt ne može ništa napraviti, a ni tirolac koji je doista u svakom pogledu izvrstan ispovjednik. Mi smo načinom ponašanja bogoslova prisiljeni da ne radimo ništa. Ovih se dana jedan drznuo da uđe u prefektovu sobu i ukrade ključ od jedne sobe u koju je bogoslovima zabranjen

²⁰ Usp.: Franjo Ksav. HAMMERL, „Dr. Josip Stadler, prvi nadbiskup vrhbosanski“, 30. Vidi i pismo upućeno rektoru zavoda Germanicum-Hungaricum od 30.7.1872., od 12.12.1872. i od 17.10.1873., ACGH.

²¹ Josip BALOBAN, „Josip Stadler, svećenik i profesor Zagrebačke nadbiskupije“, 80-81. Usp.: pismo upućeno duhovniku zavoda Germanicum-Hungaricum p. Huberu pisano iz Zagreba 24.11.1869., ACGH.

ulaz. Oni čak i bez ključeva otvaraju vrt i sobe.“²²

Iz svih tih pisama, koja tematiziraju situaciju u zagrebačkoj Bogosloviji, proizlazi da je Stadler imao puno poteškoća upravo zbog toga što se nije mirio s postojećim stanjem i što je kontinuirano tražio nepopularne poteze i provocirao nužne promjene, prije svega u formiranju duhovnog identiteta svećenika.

2. Nadbiskup i njegova sjemeništa

2.1. Sjemenište i gimnazija u Travniku

Prema ugovoru koji je zaključen 8. lipnja 1881. između pape Leona XIII. i cara Franje Josipa piše: „U Sarajevskoj nadbiskupiji će se odmah, bez odlaganja, podići pokrajinsko sjemenište koje neće služiti samo potrebama nadbiskupije nego također i sufraganskim biskupijama da bi se na taj način školovali vrijedni članovi svjetovnog klera koji će se revno posvetiti svome duhovnom pozivu i dušobrižništvu skupa s redovničkim svećenicima prema kojima trebaju biti obzirni zbog njihove stoljetne službe Crkvi, koja se ne smije zaboraviti. Vlada njegovog carskog i kraljevskog veličanstva odobrit će potrebna sredstva za tu ustanovu.“²³

Kada je Stadler imenovan nadbiskupom, određeno je odmah da se spomenuto sjemenište uredi kako je to bilo uobičajeno u većini biskupija, a u skladu s propisima Tridentskog sabora podijeli na dječjačko i bogoslovno. Tridentski je sabor donio dekret kojim se određuje da katedralne, metropolitanske i od ovih još više crkve moraju prema svojim mogućnostima uzdržavati sjemeništa za potpun umnoćudoredni odgoj svećeničkih kandidata. To je nadbiskupu Stadleru bilo na umu kada je inzistirao da bogoslovno sjedište bude u središtu dijeceze uz katedralu, a to zemaljskoj vladi i ministru Benjaminu Kallayu²⁴ nije baš bilo po volji. Oni su u svojem planu radije gledali da oba sjemeništa budu pod jednim krovom u Travniku da ne bi, navodno, muslimanima smetalo gledati talare u gradu koji je po Kallayevoj

22 Stadlerovo pismo isusovačkom generalu u Rim pisano iz Zagreba uoči Uskrsa 1871., ACGH.

23 Franjo Ksaver HAMMERL, *Dr. Josip Stadler prvi nadbiskup vrhbosanski*, [rukopis], ADSSMIZ., 131.

24 Benjamin KALLAY, mađ. Kállay Béni ili Benjamin von Kállay, (Pešta, 22. prosinca 1839. - Beč, 13. srpnja 1903.), mađarski i austrougarski političar, ministar financija i stvarni upravitelj Bosne i Hercegovine pod austrougarskom upravom.

zamisli bio rezerviran za njih. Nadbiskup Stadler nije popuštao.²⁵ Kada govorimo o sjemeništima u posttridentskom razdoblju, onda mislimo na više ili manje dobro uređena sjemeništa s odgojiteljskim timovima koji se brinu za odgoj i obrazovanje svećeničkih kandidata kako je bilo određeno gore navedenim dekretom.

Na prijedlog svojega prijatelja i superiora sestara milosrdnica opata Fidelisa Hoeppergera²⁶ Stadler je odredio da se dječjačko sjemenište gradi u Travniku, središtu Lašvanske doline, koja je bila nastanjena većinskim katoličkim i hrvatskim žiteljima, dok će se bogoslovija graditi u Sarajevu, glavnom gradu i sjedištu nadbiskupije i metropolije.

Stadler nije puno dvojio koga bi rado postavio kao voditelje, profesore i odgojitelje sjemeništa u Vrhbosanskoj nadbiskupiji. On je bio isusovački đak. Kod njih je rastao i sazrijevao, počevši od sirotišta u Požegi koje su tada vodili isusovci skupa sa školom, pa do Germanicumuma u Rimu. Zbog toga iskustva koja je stekao u zavodima

²⁵ O ustanovi i izgradnji sjemeništa usp.: Franjo Ksaver Hammerl, *Dr. Josip Stadler prvi nadbiskup vrhbosanski*, [rukopis], 131-153.

²⁶ Fidelis HOEPPERGER, pedagog (Mötz, Tirol, 27.4.1822. - Zagreb, 29.1.1896.). Gimnaziju je pohađao u Innsbrucku, teologiju studirao u Brixenu, gdje je 1846. zaređen za svećenika. S iskustvom odgojitelja u brixenskom sjemeništu i dušobrižnika 1853., na molbu nadbiskupa Jurja Haulika, dolazi u Zagreb, gdje mu je povjerena služba sjemenišnog duhovnika te profesora pastoralnog bogoslovlja i liturgike koje je predavao do 1870. U duhu katoličke obnove i po uzoru na djelo njemačkog svećenika Adolfa Kolpinga u Zagrebu je 1855. osnovao Katoličko djetičko društvo u kojem je bio dugogodišnji predstojnik. Od 1857. bio je superior Družbe sestara milosrdnica sa sjedištem u zagrebačkom samostanu, što ga je 1845. o svojem trošku podignuo biskup Haulik. U Hoeppergeru on je našao čovjeka poduzetna duha, spremna i sposobna da, uz suradnju vrhovne poglavarice, razvije i afirmira odgojno-prosvjetnu, zdravstvenu i karitativnu djelatnost Družbe, koja se 1856. odijelila od matične kuće u Tirolu i osamostalila. Prvih godina pretežito je zaokupljen unapređivanjem samostanskih škola, poglavito učiteljske škole u kojoj je neko vrijeme bio i vjeroučitelj. Za njegova upravljanja djelatnost se Družbe razgranala po Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, Drinopolju (Edirne), gdje je sestrama povjeren rad u pučkoj školi, sirotištu i konviktu, te u Albaniji. Pastoralno radi u nekoliko vjerskih i karitativnih društava sa sjedištem u zagrebačkom samostanu. Kao superior mnogostrukim je radom obilježio četiri desetljeća povijesti Družbe sestara milosrdnica, a širenjem katoličkog školstva znatno je pridonio općem razvitku pučkog školstva u Hrvatskoj te BiH. U javnom životu bio je na glasu kao osoba velikih zasluga, ugleda i utjecaja. God. 1876. imenovan je začasnim kanonikom zagrebačkog Kaptola, a 1883. opatom od Bijeje Stijene. Usp.: „Hoepperger Fidelis“, *Hrvatski bibliografski leksikon*, 5 Gn – H, (Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2002.), 594-595.

koji su bili pod vodstvom isusovaca, on će im biti iskreno zahvalan za primljeni odgoj i duhovnu formaciju, zato će cijeloga života imati u njih veliko povjerenje. Njima će povjeriti osnivanje i vodstvo dijecezanskih sjemeništa, kao i odgoj i obrazovanje budućeg dijecezanskog klera. Prije dolaska u Sarajevo jedina mu je briga bila hoće li provincijal austrijske provincije prihvatiti njegovu ponudu. Tu je svoju odluku krajem listopada 1881. ovako branio pred vladom:

„Uz bogoslovno sjemenište mora se prema propisima Tridentskog sabora vezati također dječjačko sjemenište. Ono je za bosansku crkvenu pokrajinu još potrebnije, jer je siromaštvo ovdašnjeg katoličkog puka u nemogućnosti plaćati školarinu za svećeničkog kandidata.

Nakon što sam stvar promotrio sa svih strana, naime odakle nabaviti potrebne učitelje za moje mlade sjemeništare, dao sam se pri tome prije svega voditi od tri gledišta:

1. Dotični profesori moraju biti dobri u svojim predmetima,
2. Moraju biti dobro učeni i stručno osposobljeni i
3. Moraju biti koliko je moguće jeftini...

Nadalje sam odmjerio da li te učitelje mogu naći u zemlji ili ih moram pozvati iz Austro-Ugarske. Poznato je da ih u Bosni i Hercegovini nisam mogao naći. Onda sam upro pogled u Hrvatsku i Dalmaciju, ali, svatko tko poznaje tamošnje odnose, priznat će da se u tim zemljama jedva može naći jedan ili drugi nastavnik koji bi bio na raspolaganju i koji bi mogao za dotičnu svrhu doći u obzir, a kako pronaći potreban broj znanstveno izobraženih ljudi koji bi se isključivo i trajno podvrgli tom zadatku koji zahtijeva tolike žrtve. Ti profesori moraju biti ne samo dobro izobraženi nego moraju vladati hrvatskim nastavnim jezikom. Prema tome, nije mi preostalo drugo nego da pogledam ima li koja družba ili duhovna zajednica koja bi raspolagala s prikladnim i gotovim snagama u dostatnom broju koji bi mogli predavati na hrvatskom jeziku.

Nakon ozbiljnog promišljanja došao sam do odluke da pozovem časne oce isusovce iz austrougarske provincije te da oni preuzmu vođenje i nastavu u mom sjemeništu, jer mi je poznato da jedino oni imaju dosta profesora koji znaju hrvatski jezik. Nadalje, poznata je njihova odgojna sposobnost, jer u Austro-Ugarskoj uspješno rade, a što potvrđuju njihove odgojne ustanove, ponajprije Teološki fakultet u Innsbrucku, gimnazije u Kaloči, Karlsbergu, Feldkirchu, Mariascheinu, Linzu itd.

U mojoj odluci me konačno podržao velikodušni dar od 60 000

kruna koji mi je dao presvijetli gospodin rimski grof von Lielienthal²⁷ za gradnju sjemeništa, ali uz izričiti uvjet da oci isusovci austrougarske provincije preuzmu i nastavu i vođenje sjemeništa. To je zasigurno bio jedan važan razlog u tolikoj novčanoj nestašici.“²⁸

Kako su ugledni članovi isusovačke družbe i sam general bili naklonjeni nadbiskupu Stadleru, a i sam je general već odavno želio otvoriti neki koledž za svoj red u ovim krajevima, nadbiskupova je zamolba bila rado prihvaćena. Tako već u siječnju 1882. prvi isusovac o. Erich v. Brandis dolazi u Travnik, a njegovo je ime ostavilo traga kako u našim krajevima, tako i u znanosti.²⁹

O. Brandis počeo je odmah okupljati đake, tako da su se uz 12 sjemeništaraca za čije je uzdržavanje plaćala zemaljska vlada, mogli primati i vanjski đaci u gimnaziju bez razlike na vjeroispovijest.

²⁷ Leopold Crametz von LILIENTHAL, rimski grof i austrijski barun (Beč 1811. – Graz 1889.) bio je veliki dobrotvor humanitarnih, kulturnih i vjerskih institucija. Kao prijatelj i dobročinitelj biskupa iz Graza Johanna Baptista Zwergera (1824.-1893.) pomagao mu je velikim priložima prilikom izgradnje velebne crkve posvećene Presv. Srcu Isusovu u Grazu, kao i ostalih crkvenih institucija u tome gradu. Biskup Zwerger, koji je bio prijateljski naklonjen nadbiskupu Stadleru i Crkvi u Bosni i Hercegovini, preporučio je ovom plemenitom dobročinitelju da pomogne nadbiskupu Stadleru i isusovcima u podizanju travničkog sjemeništa, što je dotični gospodin izdašno i činio. Jedna ulica u Grazu nosi njegovo ime. Usp.: Kamilo ZABEO (ur.), *Travnička spomenica* (Sarajevo: 1932.), 124-125.

²⁸ Usp.: Franjo Ksaver HAMMERL, *Dr. Josip Stadler prvi nadbiskup vrhbosanski*, [rukopis], ADSSMIZ., 134-137.

²⁹ Erich von BRANDIS, profesor i botaničar svjetskog glasa. Ovaj grofovski sin (starinom švicarskog i tirolskog podrijetla) rodio se g. 1843. u blizini Graza. Godine 1855. došao je u isusovačke odgojne zavode i cijelim se životom opredijelio za Družbu Isusovu. Završivši studije, i prije nego što je Austrija preuzela upravu nad BiH, on je ovamo zalazio te se jako zanimao za narod i naše krajeve. U Travnik je stigao 6. siječnja 1882. i odmah počeo okupljati učenike stvarajući tako temelje znamenite travničke gimnazije. Krajem te godine poglavari su ga poslali u Galiciju, ali se već god. 1884. vraća ponovo u Travnik i tu zauvijek ostaje. Bio je vrstan poglavar, profesor i prirodoslovac, sakupljač ruda, biljaka, insekata, i drugih životinja, te je utemeljio izvrsnu zbirku koju je sam cijeloga života dopunjavao, čuvao, a u njoj zorno učenike poučavao. Svake je godine pješice obilazio mnoge naše krajeve, otkrivajući i mnoge endemske biljke i životinje, od kojih su neke po njemu i dobile ime (npr. rosa brandisia). O tome je poslao iscrpne članke po svjetskim stručnim časopisima. Umro je 3. siječnja 1921. godine i pokopan je na groblju Bojna. Grob mu je i danas prepoznatljiv, ali nažalost neuređen. Grad Travnik je jednu ulicu (uz rijeku Lašvu, nedaleko od gimnazije) po njemu prozvao, a veći dio njegovih eksponata čuva se u gradskom muzeju. Više o njemu usp.: Kamilo ZABEO (ur.), *Travnička spomenica* (Sarajevo: 1932.), 195-259.

„Ministar Szlavy je obećao školi pravo javnosti, stoga je odmah od početka službeni naziv u spisima i na pečatu glasio: Nadbiskupska javna gimnazija i dječjačko sjemenište. Kada su nakon osam godina došli prvi maturalni ispiti, uskratio je nasljednik Szlavya, ministar Kallay, pravo javnosti s jednostavnim obrazloženjem: ‘Quod non est in actis, non est in mundo’ (Čega nema u spisima, i ne postoji). Ovaj ministar općenito nije bio prijatelj Travničkog sjemeništa. Kad mu je jedanput gospodin von Dahmen, veliki dobročinitelj travničkih isusovaca, posebno preporučio sjemenište, Kallay je s negodovanjem odgovorio: ‘Pustite me na miru s tim Travnikom; kad jednom Njegovo Veličanstvo zatvori oči, i tako će se ono odmah pretvoriti u kasarnu.’ Ali gospodin von Dahmen spremno mu uzvрати: ‘Onda Ekselencijo ni vi nećete više biti ministar’.³⁰ Ipak su prošla tri desetljeća dok gimnazija nije konačno u vrijeme Prvoga svjetskog rata ponovno dobila pravo javnosti. Školski je plan bio je austrijski kao što je bio uobičajeno i u Hrvatskoj i Slavoniji.”³¹

S izgradnjom sjemenišne zgrade počelo se 1882. godine, a sve je dovršeno 1888. godine, te je time travničko sjemenište djelovalo sa svojom gimnazijom u vremenu od 1882. pa sve do njegova nasilnog zatvaranja kada je komunistička vlast nakon Drugoga svjetskoga rata oduzela sva crkvena dobra, a među njima i ovo sjemenište koje je bilo rasadište intelektualnog podmlatka ne samo u Bosni i Hercegovini nego na cijelom ovom području.

2.2. Bogoslovno sjemenište u Sarajevu

Kada su prvi travnički đaci završili maturu, Stadler je pristupio realizaciji izgradnje Bogoslovnog sjemeništa u Sarajevu. Prvi su bogoslovi započeli studij u Travniku 1890., a u Sarajevu je te godine započela izgradnja bogoslovije. „Prvotni je plan predviđao da se odmah uz dječjačko sjemenište otvori i bogoslovsko u Sarajevu, ali nije bilo pravih kandidata za tu službu, a oni koji bi se javljali iz susjednih pokrajina bili su pravi pustolovi. Tako je primjerice bio zanimljiv slučaj i nekog Agića, pokrštenog muslimana koji je završio gimnaziju

³⁰ Oton DAHMEN je prema pisanju Travničke spomenice bio drugi znameniti dobročinitelj travničkog sjemeništa. Osobno nije bio toliko bogat, ali je imao veze te je svojim preporukama znao ishoditi od lionskog Društva za širenje vjere i od pariškog Društva svetoga Djetinjstva znatne svote za potporu sjemeništa. Usp.: Kamilo ZABEO, *Travnička spomenica*, 125.

³¹ Franjo Ksaver HAMMERL, *Dr. Josip Stadler prvi nadbiskup vrhbosanski*, [rukopis], ADSSMIZ., 143.

u Varaždinu. Prijavio se na teologiju. Nadbiskup Stadler ga je htio smjestiti u teološki konvikt u Innsbrucku. Budući da ga tamo nisu primili, obratio se biskupu Zwergeru iz Graca koji je primio Agića među svoje bogoslove. Mladić je radio sve što mu se kazalo, čak se i slikao u talaru, ali uskoro se ustanovilo da je prevarant koji nije čak ni kršten. Takva iskustva potakla su nadbiskupa da pričeka s otvaranjem teologije dok njegovi sjemeništarci iz Travnika ne završe osmi razred gimnazije. To se dogodilo 1890. Tada je u Travniku privremeno otvorena i prva godina teologije. Prvi bogoslovi bili su sadašnji nadbiskup dr. Šarić, kateheta Đebić i trojica već preminulih župnika Predmersky, Oršić i Odić.³²

Stadler je još za vrijeme gradnje katedrale u njezinoj blizini kupio zemljište za bogoslovno sjemenište. I za ovaj teren grof Lilienthal dao je 40 000 kruna, a čitav teren stajao je 56 000 kruna.³³ Trebalo je prevladati probleme s vladom i isusovcima, jer su i jedni i drugi htjeli da i bogoslovno sjemenište bude u Travniku pod jednim krovom s dječaćkim sjemeništem. „Vlada je to htjela da se ne bi povrijedili vjerski osjećaji sarajevskih muslimana. Stoga je ministar Kállay čak ponudio na vladin trošak izgraditi uz dječaćko sjemenište u Travniku trakt za teologiju. A isusovci su pak željeli stvar pojednostavniti zbog nedostatka osoblja te sve imati pod jednim rektorom. Nadbiskup ipak nije popustio. Htio je da mu podmladak bude u blizini i u katedralnoj službi kao i kod drugih biskupa pa je već 11. siječnja 1890. podnio vladi zahtjev da se ne suprotstavi gradnji svećeničkog sjemeništa u Sarajevu. 13. rujna iste godine priložio je planove, a dozvolu za gradnju dobio je konačno 17. prosinca. Isusovcima je jednostavno zaprijetio Rimom, jer su 1882. potpisali ugovor da će voditi dječaćko sjemenište u Travniku i bogoslovno u Sarajevu.“³⁴

Poteškoće su svladane, zgrada se počela graditi u Sarajevu, a isusovci su preuzeli vodstvo i te institucije. „Primanje kandidata u dječaćko i svećeničko sjemenište obavljao bi rektor dotičnog sjemeništa a biskupi bi izbor potvrđivali. Rektor je imao pravo izbaciti nekog gojenca čak i bez dozvole njegovog biskupa, ali je imao obavezu obavijestiti biskupa o provedenom otpuštanju. Na koncu svakog semestra rektor bi izvijestio biskupe o učenju i vladanju njihovih

32 Franjo Ksaver HAMMERL, *Dr. Josip Stadler prvi nadbiskup vrhbosanski*, [rukopis], ADSSMIZ., 179-180.

33 Usp.: Franjo Ksaver HAMMERL, *Dr. Josip Stadler prvi nadbiskup vrhbosanski*, [rukopis], ADSSMIZ., 179.

34 Franjo Ksaver HAMMERL, *Dr. Josip Stadler prvi nadbiskup vrhbosanski*, [rukopis], ADSSMIZ., 180.

klerika.“³⁵

Već su se u jesen 1893. godine bogoslovi iz Travnika mogli preseliti u Sarajevo, a u „katedrali se 1. rujna 1893. molio zaziv Duhu Svetome za početak nove školske godine koji je predvodio rektor o. Ferdinand Brixi D.I., a nazočan je bio nadbiskup Stadler, kanonici i drugi gosti. Na blagdan Imena Marijina obavljen je blagoslov bogoslovskog trakta. U 10 sati okupio se kler i narod u lijepoj sjemenišnoj kapelici (sada kongregacijska kapelica) u dočeku nadbiskupa. On je prvo blagoslovio tabernakul i kapelicu, a onda se išlo u procesiji oko zgrade bogoslovije. Nakon toga su ponovno ušli i biskup je sve prostorije poškropio blagoslovljenom vodom. Na koncu je u kapelici slavljena pontifikalna sveta misa kod koje su bogoslovi pjevali koralnu misu pod vodstvom svoga novoga zborovođe, budućega kanonika Hadrovića. Poslije su se profesori i studenti okupili u svečanoj dvorani iznad kapelice. Tu se nadbiskup Stadler prvo obratio profesorima od kojih je tražio da ostanu vjerni svome načelu: ‘Sve na veću slavu Božju’, a zatim malom broju svojih bogoslova. Toplim riječima zamolio ih je da u svetim prostorijama prime u sebe pravi Kristov duh, da oštire um pravom znanošću i da srce oblikuju pravom krepošću. Potakao ih je da ljube siromaštvo i da budu spremni kao pravi rodoljubi časno služiti svome narodu odbacujući bilo kakvo strančarenje. Skromni objed okupio je sve goste u bogoslovskoj blagovaonici. Tako je osnovana ustanova od koje se očekivala velika korist za Bosnu i susjedne zemlje. Nadbiskup Stadler nije puno mario za veliki teret duga za ovu građevinu. Njegove misli su bile usmjerene na budućnost; jedva je čekao da se dovrši sjemenišna crkva pa da isusovci uzmognu započeti s vanjskim aktivnostima u Sarajevu, jer iako je bogoslovska kapelica bila dostupna izvana (s ulice), većina ipak nije za nju znala pa su u nju dolazile na misu samo malobrojne pobožne duše.“³⁶ S vremenom je uz veliko pouzdanje u Božju providnost zahvaljujući mnogim dobročiniteljima dovršena i sjemenišna crkva koja je posvećena svetoj braći Ćirilu i Metodu. Profesorski dio zgrade dovršen je tek 1900. i 1901. godine, a novac za njegovu gradnju prikupili su isusovci.³⁷

Kako je izgledao život u Bogosloviji, opisuje Franjo Hammerl ovako: „Što se tiče profesora, bili su to u početku samo isusovci koji su

³⁵ Franjo Ksaver HAMMERL, *Dr. Josip Stadler prvi nadbiskup vrhbosanski*, [rukopis], ADSSMIZ., 180.

³⁶ Franjo Ksaver HAMMERL, *Dr. Josip Stadler prvi nadbiskup vrhbosanski*, [rukopis], ADSSMIZ., 183-186.

³⁷ Usp.: Franjo Ksaver HAMMERL, *Dr. Josip Stadler prvi nadbiskup vrhbosanski*, [rukopis], ADSSMIZ., 191.

prethodno bili svjetovni svećenici pa su prije stupanja u Isusovačku družbu stekli veliko iskustvo u praktičnom pastoralu. Nadbiskup je izjavio da se ne bi bojao s takvim profesorima voditi i teološki fakultet. Profesori su se stalno bavili i pisanjem i izdavanjem knjiga, kako na hrvatskom tako i na njemačkom jeziku. Mnoge su radove objavljivali i u raznim časopisima, a biblioteku su obogatili dragocjenim djelima. Već od samog početka mislilo se uz potporu vlade urediti knjižnicu koja bi bila na korist profesorima i studentima. Broj svezaka, tj. pristiglih djela u profesorskoj biblioteci iznosio je 10 300 a u bogoslovskoj 500 svezaka. Što se tiče studenata koji su došli iz Travnika, možemo reći da su bili pravi teolozi. Boravak u glavnome gradu proširio im je horizonte. Od samog početka provodio se uobičajeni studijski plan austrijskih sveučilišta. U novije vrijeme studij teologije produžen je na pet godina u skladu s propisima Kodeksa. Dogmatika i filozofija predavale su se prema skolastičkoj metodi sv. Tome i svakog tjedna održalo bi se više rasprava. Nekoliko puta u godini, na primjer za blagdan sv. Katarine i sv. Tome Akvinskog, održavale su se i javne rasprave o određenom broju teza iz dogmatike ili filozofije. Nakon toga počelo se i sa znanstvenim raspravama iz crkvene povijesti, crkvenog prava i egzegeze. Osim toga, bogoslovi su priređivali svoje akademije i literarne sekcije u kojima su svake nedjelje iskušavali vlastite snage pripremajući se da postanu vrsni pisci i propovjednici. Jednom je 'Hrvatska Straža' raspisala natječaj s tri nagrade za filozofske i teološke teme. Među jedanaestoricom natjecatelja pobijedila su trojica bogoslova iz Sarajeva. Ponekad se koji od bogoslova po završetku teoloških studija odvažio i na stjecanje doktorata. Do sada su devetorica doktorirali. U ustanovi se brižno njegovalo koralno pjevanje. Bogoslovi su pjevali svake nedjelje i svetkovine na kanoničkoj konventualnoj misi i asistirali. Isto su činili i za vrijeme nadbiskupovih pontifikalnih svetih misa. U parovima bi u šutnji polazili odjeveni u rokete i s biretom na glavi u novu katedralu i isto tako se vraćali. To je djelovalo veoma odgojno na vjernike i pričinjalo im posebnu radost. Tako je bilo barem u početku. U bogosloviji su imali tamburaški orkestar koji je uveličavao kućna slavlja i javne akademije. U duhovnom pogledu bogoslovi su imali dobru skrb. Svake godine su imali petodnevne duhovne vježbe. Isto tako su imali posebne duhovne vježbe kao pripremu za više i niže redove, a koje bi im držao njihov duhovnik. Svakog tjedna on bi im održavao i duhovne sastanke o nekom predmetu iz askeze. Svakog petka su se ispovijedali i većina je dnevno pristupala k stolu Gospodnjem. Svakodnevno su obavljali također razmatranje i mjesečnu duhovnu obnovu. Nikoga se

nije prisiljavalo da postane svećenik, čak i ako je bio neposredno pred ređenjem. Poglavari su bili veoma širokogrudni. Nadbiskup Stadler je uvijek naglašavao: 'Radije malo dobrih svećenika nego puno loših.'³⁸

Isusovci iz Sarajeva kao i oni iz Travnika bili otvoreni za ispomoc u pastoralu i izvan sjemeništa, a i bogoslove su stalno poticali na karitativnu djelatnost i socijalnu osjetljivost prema bližnjem u nevolji.

Nažalost, kao i Travičko sjemenište istu je sudbinu doživjela i Bogoslovija nakon Drugoga svjetskoga rata, ali su komunističke vlasti uzurpirale veći dio zgrade, dok su crkva i profesorski dio ostali i dalje u rukama Crkve, a isusovci su cijelo vrijeme bili tu kao vjerni čuvari Stadlerove baštine i bogatoga rada svoje subraće. Tako se za vrijeme nadbiskupa Smiljana Čekade³⁹ 1969., iako s novim snagama i

38 Franjo Ksaver HAMMERL, *Dr. Josip Stadler prvi nadbiskup vrhbosanski*, [rukopis], ADSSMIZ., 191-195.

39 Mons. dr. Smiljan Franjo Čekada, četvrti po redu vrhbosanski nadbiskup, rođen je 29. kolovoza 1902. u Donjem Vakufu u obitelji s petero djece, od kojih su trojica odabrala duhovno zvanje, to su uz nadbiskupa njegova dva brata, Čedomil i Milivoj. Dr. Smiljan Čekada pohađao je u Travičkom sjemeništu Nadbiskupsku gimnaziju, a teologiju na Bogosloviji u Sarajevu te je nakon završenog studija zaređen za svećenika Vrhbosanske nadbiskupije 1925. Nakon ređenja preuzima župu Jelaške, ali ga već sljedeće godine nadbiskup Ivan Šarić šalje na studij u Rim, gdje je studirao na Papinskom sveučilištu Gregoriana, te je ondje doktorirao 1928. Nakon povratka u Sarajevo bio je imenovan vjeroučiteljem i odgojiteljem u konviktu „Kralj Tomislav“ Hrvatskoga kulturnog društva „Napredak“, a od 1928. do 1933. bio je i urednik „Katoličkog tjednika“. Te godine odlazi u Bosanski Brod za župnika gdje ga je već sljedeće godine 1939. zateklo imenovanje za pomoćnog biskupa u Sarajevu. Godine 1940. imenovan je biskupom skopsko-prizrenskim i na toj će dužnosti ostati sve do 1967. kada je imenovan vrhbosanskim nadbiskupom koadjutorom nadbiskupu Marku Alaupoviću. Čekada je iz Skoplja bio imenovan privremenim upraviteljem Banjolučke biskupije 1946., kada je u izbjeglištvu umro banjolučki biskup Josip Garić, te je tom biskupijom upravljao sve do 1949. U vrijeme forsiranja tzv. svećeničkih udruženja od komunističkih vlasti, Čekada je bio proganjan i zlostavljan, te mu je čak bio zabranjen dolazak u Bosnu i Hercegovinu. Vodstvo Vrhbosanske nadbiskupije preuzima 1970. Preminuo je u Sarajevu 18. siječnja 1976. u Sarajevu. Bio je po vlastitoj želji sahranjen u obiteljskoj grobnici na sarajevskom gradskom groblju Bare, ali nakon zadnje obnove sarajevske katedrale njegovi su posmrtni ostaci preneseni u grobnicu sarajevskih nadbiskupa u sarajevsku katedralu koju je podigao prvi vrhbosanski nadbiskup, sada sluga Božji dr. Josip Stadler.

Život i djelo nadbiskupa Čekade okrunjeni su medaljom države Izrael, Jad Vashem, Jeruzalem od 8. veljače 2011. koja je utvrdila da je Smiljan Franjo Čekada kao skopski biskup po cijenu vlastitog života spašavao Židove iz tamošnjeg logora u vrijeme Drugog svjetskog rata. Medalja Pravednik među narodima post

dijecezanskim klerom ali u istom duhu, moglo nastaviti tamo gdje je rad bio nasilno prekinut.

3. Nadbiskup i svećenici

Poznat nam je Stadlerov rad u Vrhbosanskoj nadbiskupiji. Bio je veliki graditelj, a u zdanjima koja su nicala pod njegovim vodstvom mi danas živimo, Boga slavimo i na slavu Božju radimo. Da li nam je poznato da su svi njegovi pothvati bili prožeti molitvom, molitvom na početku, tijekom radnje i na završetku? Stadler sve koji mu dolaze upozorava i poziva na molitvu. Sestrama svoje družbe piše: „Ima jedan

mortem Smiljanu Franji Čekadi u Skoplju uručena je živim nasljednicima brata Vladimira: sinu Želimiru i njegovim sestrama Dubravki i Smiljani prigodom otvaranja Memorijalnog centra holokausta u Skoplju 10. ožujka 2011. Drugi svjetski rat zatekao je dr. Smiljana Čekadu na dužnosti skopskog biskupa gdje je još od 1940. u javnim nastupima isticao jasne moralne stavove i potrebu pomaganja svim ugroženima. O tom je pisala beogradska Židovka Ženi Lebl u knjizi „Plima i slom (iz povijesti Židova Vardarske Makedonije)“ koja se za života silno zalagala za biskupovo proglašenje pravednikom. „U te strašne ožujске dane 1943. pokušao je skopski biskup dr. Smiljan Franjo Čekada spašavati Židove iz ‘Monopola’. Dr. Čekada ustoličen je za biskupa u Skoplju krajem 1940. i već u svojoj prvoj propovijedi govorio je o pravdi prema svim ljudima, ma kojoj narodnosti ili rasi pripadali (Židovski glas, 35,13. XII. 1940., str. 5). To je svoje uvjerenje dokazao i na djelu u najtežim trenucima židovske zajednice, što je izazvalo bijes Bugara i Nijemaca. On je zahtijevao da mu se dopusti posjetiti logoraše i da se prema njima postupa čovječno, a govorio je i o puštanju na slobodu barem ‘Židova katoličke vjere’ - po njegovim riječima. Svi su njegovi pokušaji ostali bezuspješni, ali je vrijedno i njih zabilježiti... Na dan internacije uputio je biskup dr. Smiljan Čekada jedno, po načinu i po tonu uvredljivo, pismo policijskome načelniku Bogdanovu u kojemu između ostalog naziva akcije protiv Židova ‘bolnom pojavom’. On je kategorički zahtijevao da se odmah pusti na slobodu 31 Židov, koji su se u godinama 1941., 1942. i 1943. pokrstili, između ostalih i gospođu Reu de Kok, i zahtijevao neodgodivo dopuštenje da osobno posjeti Židove u logoru ili da se to dopusti njegovu opunomoćenom predstavniku. Na kraju je zaprijetio policijskome načelniku da će on biti odgovoran u slučaju da se prema Židovima u logoru ne bude postupalo čovječno. Policijski inspektor nije mu na to pismo ni odgovorio.“ Kada je biskup Čekada vidio da od prosvjeda i dopisa nema puno koristi, krenuo je u konkretnu akciju spašavanja petero židovske djece čiji su roditelji bili uhićeni i odvedeni u logore izvan Makedonije, iz kojih se nikada nisu ni vratili, najprije je sakrio a potom četvoricu dječaka poslao u samostane časnih sestara na Kosovo, a jedinu djevojčicu, Eriku Weingruber, kod redovnica u Janjevo. Usp.: *Katolički tjednik* br. 11. od 20. ožujka 1911. Vijest donosi i spomenuta web stranica župe Garevac 18. lipnja 2010.

posao među svima najvažniji za svaku napose i za sve zajedno, posao o kojem svi ostali ovise, posao o kom ovisi spasenje duše Vaše. Budete li taj posao dobro obavljale, obavljat ćete i sve druge dobro, i spasit ćete duše svoje; zanemarite li taj glavni vaš posao, nećete imati blagoslova niti za dobro obavljanje drugih poslova, a svakako ćete izgubiti duše svoje. Koji je to tako važni posao, koji se iz ništetnih razloga katkad ispušta? Molitva, taj sveti i prijateljski i djetinji razgovor sa samim Gospodinom Bogom, Ocem i najvećim dobročiniteljem našim.⁴⁰

Hvale je vrijedno kako se u ovo naše vrijeme naša svećenička i redovnička braća i sestre na svim stranama naše Nadbiskupije srčano bacaju na posao i poduzimaju građevinske radove. S razlogom, jer su nam crkve, župne kuće, samostani i druge ustanove bili porušeni, uništeni ili devastirani; a uz to treba graditi i ponešto nanovo. Treba živjeti, a životni prostor oplemeniti, da nam je u kući lijepo i ugodno. Promatrajući i kuće i građevine koje su građene u Stadlerovo vrijeme, lako ćemo uočiti da su građene sa stilom i ukusno. Vidi se da nije škrtario, ali je gradio na dulje staze, dakle da se u tim kućama bez popravaka odmah nakon useljenja udobno živi. Tako je bilo i s crkvama, gdje bi znao reći da se ne gradi bilo kakva stračara, nego kuća Božja, koja treba biti ukusna i lijepa. Dakle, i on je gradio jer je držao da to treba činiti. Iz ničega na što je došao, trebao je napraviti nešto, a napravio je puno. No, on nije gradio sebi spomenike. Važnije mu je bilo ono drugo što svećenik ne bi smio propustiti, a to drugo se odnosi na sav onaj rad koji je primaran svećeniku - da bude pastir, učitelj i posvetitelj onih kojima je poslan. Pritom ne bi smio zaboraviti ni sebe ni svoj duhovni život, svoje spasenje. Građevine nisu naši nijemi spomenici koje gradimo za života, a ni isprika da ne činimo ono što bismo trebali činiti, posebno ondje gdje ljudi, duhovno gladni i žedni, čekaju da budu nahranjeni i napojeni. Oni su naš živi spomenik pred Bogom, kad se pojavimo pred njegovim licem pa zatraži da o talentima položimo račun.

Mi kažemo da smo mi svećenici onakvi kakav nam je i narod, a Stadler je bio čvrsto uvjeren da je narod onakav kakvi su svećenici. On se ozbiljno i iskreno trudio kod pastoralnih djelatnika razvijati svećenički duh, pomagati im u vremenitim potrebama, koliko je to, naravno, u ovoj siromašnoj zemlji bilo moguće. Poticao ih je da nastave produbljivati svoje znanje, da ne zakržljaju ni intelektualno ni duhovno.

Kao glavno sredstvo za njegovanje svećeničkog duha,

⁴⁰ Okružnica povodom srebrnog jubileja Družbe od 15. listopada 1915., ADSSMIS.

preporučivao je molitvu a nadasve razmatranje. Sam je prevodio na hrvatski dobre knjige o molitvi, meditaciji i askezi kako bi svećenici imali duhovnu literaturu. Općenito se zalagao da se u svakoj župnoj kući oformi mala duhovna i teološka knjižnica, a sam se u suradnji s kanonicima trudio da na tom području pronalazi literaturu koju je prevodio i izdavao sa željom da je vidi u svakom samostanu i u svakoj župnoj kući svoje Nadbiskupije.

Za svećenike su svake godine za vrijeme praznika organizirane duhovne vježbe, većinom u dvije grupe da bi ih svi mogli obaviti. U početku nije trebalo nikoga na to poticati jer su svi željeli obaviti duhovne vježbe kao što su to običavali i tijekom svojega školovanja. Ali se s vremenom uvukla određena laksnost pa se događalo da se neki svećenici po nekoliko godina nisu pojavljivali na duhovnim vježbama. To je potaklo Stadlera da izda stroge naredbe glede godišnjih duhovnih vježbi, gdje su svi morali doći, a on je sam davao u tome najbolji primjer. Nikada nije propuštao duhovne vježbe.⁴¹

Profesor teologije dr. Zagoda iz Zagreba obavio je jedanput duhovne vježbe za svećenike u sarajevskoj Bogosloviji i on tvrdi da se nije mogao dostatno nagledati nadbiskupa Stadlera kako pun

⁴¹ Možda je u nekim stvarima prema našem suvremenom shvaćanju i pretjerivao, ali ako mu dopustimo da on bude dijete svojega vremena i u skladu s poniznošću koju je primio odgojem u isusovačkim zavodima, onda možemo razumjeti. Sve do sedamdesetih godina prošloga stoljeća kod nekih je redovnika u samostanima postojao oblik askeze u obliku prostracije na ulazu u blagovaonicu, prepuštaju se subraći da prelaze preko pokornika. Jedno svjedočenje o Stadleru kada je obavljao vježbe u Travniku s isusovcima kaže: „Bilo je to 7. kolovoza [1894.] kada je neke ganuo do suza. Pred ručak se bacio u sredini blagovaonice na koljena i čekao određeno vrijeme dok je došao otac rektor i otpočeo molitvu za blagoslov jela. Tada je poljubio tlo i molio. Iza molitve još je jedanput poljubio tlo, ustao, poljubio je noge redovnicima koji su upravo sjeli, čak i noge braće laika. Konačno se vratio na svoje mjesto u sredinu blagovaonice, ponovno poljubio tlo i sjeo za stol. Tako je bio navikao u Germanicumu činiti vježbe pokore kod stola.“ U kolovozu 1897. organizirao je duhovne vježbe u sarajevskoj Bogosloviji, sa šarolikim slušateljstvom. Nadbiskup, kanonici, sarajevski svećenici, većinom svjetovni svećenici, vojni svećenici, među njima također jedan grkokatolik, jedan franjevac i svi bogoslovi koji su tada obavljali duhovne vježbe na svršetku školske godine. I tu se dogodilo da je jednom dr. Stadler, čak i bogoslovima, ljubio noge. To je vidio jedan poslužitelj u Bogosloviji koji je služio kod stolova i sav prestrašen došao je u kuhinju i rekao: „Ne znam što je Nadbiskupu, puže ispod stolova okolo, izgleda da je izgubio svoju kapicu pa je traži.“ Usp.: Franjo Ksaver HAMMERL, *Dr. Josip Stadler prvi nadbiskup vrhbosanski*, [rukopis], ADSSMIZ, 205.-208.

poniznosti i poštovanja kleči pred Presvetim.⁴²

Takav pastir, koji osobno daje dobar primjer, može nekom svećeniku nešto reći. Stadler je to činio i u svojim poslanicama koje je svake godine upućivao svećenicima, uz one koje je upućivao puku. U tim se poslanicama koji put nalaze i prekrasni pastoralni poticaji, kao na primjer poslanica iz 1896. godine kada je obradio temu o dušobrižničkim dužnostima.⁴³

Nadbiskupova je briga bila i to da svećenicima omogući materijalnu skrb onakvu kakva je dostojna njihova svećeničkog staleža. Tu je svoju brigu pokazao već na početku svoje službe. Nakanivši provesti reformu u tom pogledu, 1883. godine šalje svim župnicima po dekanatima upitnik s molbom da odgovore na sva postavljena pitanja što je moguće prije i što savjesnije. Pitanja se odnose na svećenikova primanja u župi.⁴⁴

42 Usp.: Franjo Ksaver HAMMERL, *Dr. Josip Stadler prvi nadbiskup vrhbosanski*, [rukopis], ADSSMIZ, 208.

43 „Svećeničke dužnosti, pastva, običaji“, Pavo JURŠIĆ (ur.), *Josip Stadler. Pod zastavom Srca Isusova. Pastoralne poslanice svećenstvu i puku* (Sarajevo: 2001.), 331-346.

44 Svi su odgovori glasili: na temelju njihove službe ili starog običaja. Svi su se pak tužili da polovica ili tri četvrtine župljana ništa ne daje, a koji daju, smatraju svoje davanje dobrovoljnim doprinosom. Predložili su u isto vrijeme da župljane treba podijeliti u dvije ili tri klase: siromašni, srednji i bogati i obvezati ih prema njihovu materijalnom stanju na davanje godidžbine župniku. To je u katekizmu apostolskog vikara Augustina Miletića *Biskupovača* izričito navedeno kao crkvena zapovijed. Drugi su opet rekli da treba ostati onako kako je i do sada bilo. Neki pak da se treba pobrinuti da svećenici mogu živjeti prema svome staležu te da treba kako crkvena, tako i svjetovna vlast to osigurati, inače žele radije zadržati dosadašnju praksu koju neki opet označuju kao nedostojnu jer svećenik naime kod jesenske skupljačine mora ići prositi. U svakom slučaju većina želi da se stvar uredi i kvalitativno i kvantitativno i da se svakoga obveže zakonom na davanje doprinosa, ako nije posve siromašan. U svakom kraju bi trebalo odrediti jednog svećenika koji bi stvar uzeo u svoje ruke i provodio je. Fra Jakov Baltić, župnik u Ovčarevu i dekan travničkog dekanata, naveo je detaljnu tablicu svojih primanja i primanja susjednog župnika iz Dželilovca. Za prvo pitanje: Župa Ovčarevo 1882.: 2000 oka različitih žitarica, 2000 oka sijena, 300 tovara drva, 15-20 oka sira, 30 kokoši, 600 jaja, šljiva 800 oka, vune 9 oka, 20 janjaca, 6 ovaca, 30 oka graha, 20 oka kudjelje. Župa Dželilovac 1882.: 3000 oka različitih žitarica, 5000 oka sijena i slame, 15-20 oka sira, 20 kokoši, 260 jaja. Na drugo pitanje: Župa Ovčarevo u novcu dva puta po 100 kruna. Povrća: kupusa, repe, graha itd. U istom pismu od 24. veljače 1883. fra Jakov Baltić predlaže da se s reformom još pričekava dok narod malo dođe k sebi, jer sad su tek oslobođeni turske vlasti, a vlada neće moći odmah sretno riješiti agrarno pitanje. On nastavlja: „Ako bi pak crkvena vlast, u koju narod nakon

Narod je uvijek davao ono što je imao, ono što je bio dužan župniku, pa je svaki župnik u Bosni i na najslabijoj župi imao svojemu staležu prikladna primanja. Ali je upravo nakon okupacije nastupilo teško vrijeme. Nova je vlast isto tražila desetinu ali ne u naravi kao bivša turska, nego u novcu, a prema travanjskim cijenama. A osim toga, većina bosanskih seljaka bili su kmetovi, tj. najamnici zemljovlasnika aga i begova. Njima su morali davati trećinu od žetve i polovicu sijena. Uz to su se gotovo posvuda gradile crkve i župne kuće. U prvom redu opet je to sve padalo na teret siromašnog naroda. Ako bi se sada još i godidžbina dokinula, a umjesto nje uveo novčani porez od kojega bi župnici mogli živjeti, siromašni bi ljudi doista bili očajni. Narod je nerado davao i u naravi, protivili su se i govorili da su sada druga vremena, pa bi vlada ili nadbiskup trebali uzdržavati svećenike.⁴⁵

Oko ovog teškog pitanja puno se svađalo i raspravljalo. Održano je puno konferencija i svaka je strana postavljala svoje zahtjeve. Mnogim se svjetovnim svećenicima a i franjevcima činilo dakako jednostavnije svakoga prvoga u mjesecu s dobivenim službenim obračunom otići u poreznu upravu i podići svoju svoticu. Ali tko je uz to znao u pravo vrijeme pokupiti i pobire u naravi, imao je više, a uz to dovoljnu zalihu kroz cijelu godinu.⁴⁶

Nadbiskup je često morao osnivati nove župe, ali mladom svećeniku koji je tek izašao iz Bogoslovije nije mogao ništa dati, osim male seljačke kuće kao župni dvor i drvene barake za crkvu, uz to jedan kalež i nešto isprošenog misnog ruha; a ipak je takvo stanje novoga župnika nastojao poboljšati kupovinom zemljišta koje bi mu župljani obrađivali. Stoga je Stadler naglašavao da u pitanju svećeničke plaće treba radije predložiti mali novčani iznos i biti uvjeren da će narod, koji po naravi ima dobro i darežljivo srce, za svećenika iz vlastite pobude

Boga ima najviše povjerenja, na njega natovarila novi teret, ljudi bi bili očajni. Ako se pojedini župnici žale, onda im je cilj besramno bogaćenje, ali vjerujte mi, vjerujte mi nisu gladni, ali ipak kako gospodin Nadbiskup odredi.“ Imao je pravo ovaj časni fratar koji je još u vrijeme apostolskog vikara bio dekan. Kad je 15. prosinca 1885. jedan župnik poslao Nadbiskupu brzoglav: „Fame pereo, ligna non habeo, quid faciam?“ (Skapavam od gladi, drva nema, što da radim?), bio je to jedan od onih koji se nije znao ophoditi s narodom, a nije se u pravo vrijeme opskrbio zalihama. Nadbiskup mu je savjetovao: „Ako ne možete opstati na župi, onda se povucite sa nje.“ Usp.: Franjo Ksaver HAMMERL, *Dr. Josip Stadler prvi nadbiskup vrhbosanski*, [rukopis], ADSSMIZ, 214-215.

45 Usp.: Franjo Ksaver HAMMERL, *Dr. Josip Stadler prvi nadbiskup vrhbosanski*, [rukopis], ADSSMIZ, 216-218.

46 Usp.: Franjo Ksaver HAMMERL, *Dr. Josip Stadler prvi nadbiskup vrhbosanski*, [rukopis], ADSSMIZ, 220.

davati darove i nakon što se uvedu plaće.⁴⁷

Stadler je uvidio kolika je prednost zajednički život kanonika u Kaptolu u svakom pogledu, i duhovnom i u materijalnom. To ga je potaklo da za katehete, čiji se broj u Sarajevu povećao, osnuje dom koji bi im uz zajedničku izmjenu misli i druženje davao i sigurnost u svećeničkom životu, a u isto vrijeme jeftiniji život s njihovim relativno malim plaćama.⁴⁸

Nadbiskup Stadler nije škrtario ni s odlikovanjima kada bi uvidio da ga je neki svećenik dostojan. Od Pia X. je dobio ovlast da zaslužne svećenike imenuje sustolnicima svojega konzistorija s privilegijem da smiju nositi violetni pas. Više njih je dobilo to odlikovanje, drugima bi isposlovao titulu monsinjora ili nekog Papina komornika, druge opet bi imenovao začasnim kanonicima, a nekim članovima svojega kaptola pribavio je čast apostolskog protonotara. Izvrsnim svećenicima davao je, koliko je to o njemu ovisilo, utjecajna mjesta i bolje župe.⁴⁹

Zaključak

Gospodin Isus kaže za sebe: „Ja sam pastir dobri i poznajem svoje i mene poznaju moje“ ovce (Iv 10,14). Poznata nam je ova slika kojom se Gospodin služi, a njezin je smisao lako razumjeti: Pastir ide

⁴⁷ Usp.: Franjo Ksaver HAMMERL, *Dr. Josip Stadler prvi nadbiskup vrhbosanski*, [rukopis], ADSSMIZ, 221.

⁴⁸ Usp.: Franjo Ksaver HAMMERL, *Dr. Josip Stadler prvi nadbiskup vrhbosanski*, [rukopis], ADSSMIZ, 222.

⁴⁹ Stadler međutim pri namještanju župa i pri podjeljivanju časti nije gledao na to odakle je ovaj ili onaj svećenik, nego samo na njegovu časnost, a postupao je po svojoj savjesti. U svojem listu "Hrvatski Dnevnik" od 25. veljače 1907. odgovorio je mostarskom „Osvitu“, koji ga je napao, i na tri optužbe daje principijelan odgovor. Na napade da je dr. Violonia imenovao upraviteljem župe Brčko i drugo da uopće daje prednost stranim i izvanjskim svećenicima, odgovara sljedeće: „Svaki svećenik koji je inkardiniran u nadbiskupiju, bio on iz Sarajeva ili iz Sidneja u Australiji, ima ista prava; a kome će Nadbiskup dati jednu župu to je njegova stvar.“ Dr. Violoni je porijeklom iz Italije, ali je već kao dječak od svojega strica, koji je bio franjevac, doveden u dječjačko sjemenište gdje je najvećim dijelom bio đak koji je plaćao za svoje uzdržavanje. Kroz svoje školovanje isticao se svojom nadarenošću a u praksi svojom revnošću i okretnošću. U Italiji je napravio doktorat iz teologije a kasnije još i doktorat iz crkvenog prava u Rimu. Kao treća optužba bila je da je župnik Ferdinand Dujić zbog toga otišao u Ameriku jer je dr. Violini dobio župu Brčko. Nadbiskup je odgovorio da se Ferdinand Dujić puno prije bio javio za Ameriku nego je župa Brčko bila slobodna. Usp.: Franjo Ksaver HAMMERL, *Dr. Josip Stadler prvi nadbiskup vrhbosanski*, [rukopis], ADSSMIZ, 226-228.

pred ovcama, ovce ga slijede jer poznaju njegov glas. Sigurno da nas on poznaje, a poznajemo li mi njega? Poznajemo li njegov glas koji nam govori preko evanđelja i u našoj nutrini? Poznajemo li ga preko njegovih slugu koji su ovdje među nama živjeli evanđelje i svjedočili njegovu ljubav u svijetu, ostvarivši se u svojem kršćanskom pozivu i u svećeničkom služenju Bogu i ljudima? Kršćanin bi trebao biti čovjek koji poznaje glas Dobroga Pastira jer samo tako može biti Isusov učenik.

Kršćanski apostolat nije u prvom redu provođenje planske akcije, propovijedanje ili vjeronauk u školi ili župnoj katehezi, nego da sjaji svjetlom vjere, koje gori u srcima vjernika i koje se odražava u njihovu životu. Takvo življenje po vjeri djeluje na ljude u sredini u kojoj kršćanin živi. Gospodin je već od početka izabirao one koji će ići za njim i pozivao ih da svoj život posvete jednom jedinom zadatku u službi ljudima da svi imaju život, i to u izobilju da ga imaju. U svakom je vremenu snaga Crkve bila u tome da su u njoj mladi ljudi osjetili taj poziv i posvećivali se nepodijeljena srca radu na njivi koju im je Gospodin dao da se brinu za nju. A s tim je uvijek povezana žrtva i predanje.

To se pokazuje u životu i djelu Josipa Stadlera. On je razumio da se u radu za Gospodina isplati podnijeti svaku žrtvu jer je riječ o radu za duše koje mu je Gospodin povjerio. Možemo raspravljati kakav je u kojem trenutku bio potez koji je učinio, ali nedvojbeno da je sve što je činio, činio vođen čvrstom vjerom, velikim pouzdanjem u Boga i nošen ljubavlju prema Bogu i čovjeku, te kao takav može biti uzor svima onima koji Boga traže i koji mu žele služiti u duhovnom pozivu.

THE SERVANT OF GOD, JOSIP STADLER. A PASTORAL ROLE MODEL FOR SPIRITUAL VOCATIONS.

Summary:

This contribution considers the work of the first archbishop of Vrhbosna, Josip Stadler, in the field of education and formation of candidates for the priesthood during his service as an educator in the theological seminary of the Archdiocese of Zagreb. His intention was not to educate the elite, since he was aware of his own humanity and the humanity of every priest, as well as of the differences of character and the weaknesses that every individual has.

Key words: *Josip Stadler, educator, professor, archbishop, priests.*

Translation: Pavle Mijović and Kevin Sullivan